

Lovec žab, nebo zloděj lidských tváří?

Domorodí obyvatelé venkovských oblastí Bolívie, Ekvádoru a Peru sdílejí příběh, v němž pishtaco, rozporuplná, nejasná a složitá bytost, ztělesňuje v andské obrazotvornosti různé formy moci a násilí. Pishtaco je děs přítomný od koloniálních do současných let..., každý o pishtacos slyšel, i když jen málokdo je viděl.

Ernesto Vásquez del Aguila (2007): *Pishtacos: Myth, rumor, resistance and structural inequalities in colonial and modern Peru*

Illich nerad viděl, když jsem se po Pucallpě potuloval sám. Všechno se staral o mé pohodlí a měl starost o moji bezpečnost. S Camilou si přitakávali, že se Pucallpa změnila v nebezpečné město a takový *gringito*, jako jsem prý já, je pro místní lupiče snadná kořist. Přepadení s nožem nebo i střelnou zbraní za bílého dne tu prý poslední dobou není nic výjimečného, a budou-li dál pobíhat s fotoaparátem po městě, zadělám si jistě dřív nebo později na nějaký průšvih.

Zpočátku jsem se nechtěl nechat Illichovým varováním úplně vystrašit. Vždyť město působilo navzdory slunečnímu úpalu i oblakům dusivého červeného prachu přívětivě a lidé byli všude přátelští. Byl jsem plný dojmů z krásných dní strávených v *La Cabaña*. Okouzlovala mne i krásná malovaná keramika, kterou na okraji města a v blízkých vesnicích prodávali indiáni Shipibo, a rozhodl jsem se, že Illichovi a Camile vybuduji v bytě pěknou sbírku

Na delší výpravy po Ucayali se vyplatí bytelnější plavidlo. Před případným deštěm ochrání nepromokavé plachty, které lze na jeho bocích spustit.

Nevstoupit na loď suchý a čistý a neztratit přitom kohouta ani dítě, no to by snad na březích Ucayali nezvládnul jen nějaký *gringo*.





Indiánské ženy si před nasednutím do člunu uvazují kolem ozdobně vyšíváné sukně černou ochrannou zástěru.

Nevím, než bych na Ucayali vyplul, asi bych těch banánů trochu ubral.



Ucayali má místy docela silný proud, který unáší větve a kmeny stromů.

těchto křehkých artefaktů. Jednou ale přišel Illich domů nezvykle zamlklý. Opatrně jsem vyzvídal, co se stalo, a z Illiche vylezlo, že nějací násilníci ten den přepadli a zranili jeho kolegu z kanceláře. Jel prý ráno na motorec do práce a v tom ho na křižovatce dojela rikša, z níž vyskočili dva muži s pistolí. Strhli ho na zem a střelili do nohy, aby se nemohl bránit. Jeden pak ujel s ukradenou motorkou a druhý zmizel s rikšou.

Illich si jistě nevymýšlel, přesto jsem nemohl pochopit, že kvůli staré motorce tu mohou někomu na rušné ulici jen tak prostřelit stehno. Zasmušilý Illich ale jen pokýval hlavou a řekl, že to je na tom právě to špatné. Motocykly se tu prý kradly i dřív, avšak agresivita a drzost zlodějů teď nebývale vzrostla. Je ostatně skoro jisté, že za pár dní oloupenému kamarádovi někdo večer zatelefonuje a nabídne mu jeho vlastní stroj zpátky k odkoupení. To mi trochu vyrazilo dech a prostince jsem namítl, že přeci ten postřelený nešťastník jistě o všem uvědomí policii a nic kupovat nebude.

Illich mne obdařil dlouhým trpělivým pohledem a pak řekl: „Ba ne, koupí ji, nová by ho vyšla draž a bez motorky se tu žít nedá.“

Příhoda s ukradenou motorkou mne přeci jen trochu znejistila. Upřímně řečeno, po zkušenosti, kdy mne v bolivijském La Pazú přepadli tři indiáni,



jsem pouliční kriminalitu jihoamerických měst úplně nepodceňoval. Usoudil jsem tedy, že už je opravdu nejvyšší čas se k nástrahám civilizovaného světa otočit zády a vyrazit do bezpečnějších pralesních končin směrem k jezeru Imiría. Naléhal jsem proto na Illiche, aby už nechal úřadování a vyrazil se mnou na řeku. Kdyby mi v té chvíli někdo řekl, že tam budu já sám budit strach a zlobu místních obyvatel coby obávaný zabiják *pelacara* čili odřezávač lidských tváří, myslel bych si, že ho posedlo tropické šílenství.

Naše výprava k jezeru Imiría začala docela nevinně a nic nenasvědčovalo tomu, že by se měla nějak významněji lišit od těch, které jsme s Illichem uskutečnili již dřív. Dlouho očekávaná povolení k lovu konečně dorazila a jediné, co jsme potřebovali před odjezdem dořešit, byla obvyklá otázka, kde a jak budeme v pralese bydlet. Illich u jezera Imiría ještě nikdy nebyl a budoucí rezervace tam ještě žádné zázemí pro návštěvníky vybudované neměla. Illichovi spolupracovníci nám ale poradili, ať doplujeme lodí do osady Masisea a tam vyhledáme jistého dona Jorge. Ten se prý v kraji vyzná a určitě nám pomůže.

Na širších úsecích a v postranních ramenech je Ucayali tichá a klidná jako jezero.

Masisea leží na břehu Ucayali asi čtyři až pět hodin plavby z Pucallpy. Záleží, jestli se cestou nabírá náklad. Je to správné centrum stejnojmenného peruánského distriktu, který je téměř o čtvrtinu větší než Jihočeský kraj, ale má jen 12 000 obyvatel. Vzhledem k tomu, že to je nejbližší významná osada proti proudu řeky, vyplouvají do ní úzké dřevěné lodice, vybavené podélnými lavicemi a nízkou dřevěnou střechou, každý den. Čluny se pochopitelně nevydají na cestu dříve, dokud nejsou úplně plné lidí a městského zboží, po kterém je na venkově velká poptávka. Nakládá se i na střechu. S Illichem jsme proto nelitovali času a byli jsme v přístavu již brzy ráno, abychom zaujali nějaká pohodlná místa na přídi. Moc platné nám to ovšem nebylo. Lidé se natěsnali na loď tělo na tělo a postrčili nás na lavicích kamsi doprostřed, kde jsme na sebe přes bedny náradí, limonád a plechovek olejů téměř neviděli. Drůbeži a dětem byl povolen volný pohyb po všem, co dokázaly zdolat.

Čekání pod sluncem rozpálenou lodní střechou se protahovalo, bylo úmorné a pasažéři se začali dožadovat odjezdu nespokojeným voláním: „*Vamos, vamos!*“ (Tak jedem!) Někteří se dokonce zvedli, že si najdou nějaké rychlejší plavidlo, a začali se stěhovat zpátky na břeh. Lodivod tedy nastartoval přívěsný motor a zamířil s námi k plovoucí benzínové stanici zakotvené uprostřed řeky. Doplňili jsme palivo a konečně se vydali proti proudu rozčerené Ucayali. Překvapilo mne, že velkých stromů nebo snad zbytků pralesa bylo na ubíhajících bahnitých březích jen velmi málo. Hustě je porůstalo několik metrů vysoké třtinovitě vyhlížející gynerium střelovité (*Gynerium sagittatum*), známé obecně jako *caña brava*. Gynerium jen místy ustupovalo řídkým skupinám průkopnických stromů rodu *Cecropia*. Na silné kmeny vyvrácených pralesních velikánů bylo ale možné narazit ve vodě. Proud je hnal proti nám a místy se vynořovaly z vln jako zbloudilá torpéda. Lodivod se jim však obratně vyhýbal a unikal s námi na volnější hladinu.

Plovoucí stromy nechávaly osazenstvo naší bárky v klidu. Párkrát nás ale mýjela větší loď a náš kormidelník snad právě kvůli blízkým kmenům nestačil včas otočit příď proti bočním vlnám. Lodice se tak párkrát povážlivě zhoupla a někteří z pasažérů začali propadat panice. Úzkostlivě se drželi okraje lodi a křičeli cosi nepěkného na lodivoda. Illich mi vysvětlil, že se tu takto pár lodí skutečně převrátilo a lidé se upřímně strachují o život.

Vzhledem k množství nákladu jsme byli i my ponořeni tak, že bylo snadné sáhnout přes okraj člunu do vody. Na klidnější hladině se ale nikdo nebál a řeka tu naopak sloužila k vítanému osvěžení. Spolupasažéři si omývali tváře, namáčeli čepice, prali šátky. Vodu nabírali do plastových kelímků a spokojeně ji cestou popíjeli. Nezůstalo však jen u prostého cáchání. Na lodi byli také kojenci – někteří s plenkami, jiní bez. Čas od času se ukázalo, že bude všem na palubě příjemnější, jestliže rodiče své potomky trochu přebalí nebo alespoň umyjí. K mému úžasu nebylo pro cestující matky nic snazšího. Ty samé ženy, které se před chvílí křečovitě držely boků lodi, nyní dítě jednoduše svlékly, přehoupaly přes okraj lodice a vyšplouchaly v uhánějící Ucayali. Tentokrát vstávaly vlasy hrůzou na hlavě mně. Zděšeně jsem volal na Illiche,



Na rozlehlé náměstí bylo v městečku Masisea spotřebováno hodně betonu. Jediný hotel, který na něm stál, si však zachoval původní stylový ráz.

zda se mám zouvat a být připraven skočit pro tonoucí *niño* přes palubu. Ten se však jen smál a říkal, že matky své dítě většinou neupustí.

S kojenci tedy nakonec žádný problém nebyl. Pomalu se však začaly o slovo hlásit močové měchýře dospělých (tedy měchýře nejdřív). Na malém člunu žádný záchod nebyl. Nikdo se ale nepozastavoval nad tím, když si některý z pasažérů, na pohlaví a věku nezáleželo, začal razit cestu k lodivodovi, aby si v jeho blízkosti ulevil přes okraj lodi. Lodník se držel páky motoru a nezáčastněně hleděl kupředu. Musím říct, že na tento způsob vyměšování jsem si na amazonských plavbách nikdy úplně nezvykl. Mezi Pucallpou a Masiseou jsem absolvoval celkem čtyři plavby a vždycky jsem děkoval nebesům, když jsme dorazili dřív, než jsem se musel na záď vydat i já.

Masisea, tak jak jsem ji v roce 2009 poprvé poznal, bylo malé poklidně vyhlížející městečko s převážně dřevěnými domky. Mělo ovšem úplně nové velké náměstí s ošklivými betonovými obrubníky, jemuž vévodily dvě budovy – moderní, avšak nedostavěný dům místního úřadu a futuristicky pojatá všemožně prosklená stavba, na níž se skvěl nápis *Biblioteca virtual*. Taková knihovna by se asi hodila spíš do nějaké evropské metropole než do amazonské osady obkroužené červenými hlinitými cestami. Stánek kultury byl ovšem zavřený a pohled kouřově zabarvenou skleněnou stěnou dovnitř prozrazoval, že v prázdné hale je jen jediná skříň s několika málo knihami.

Zatímco knihovna měla skutečně virtuální charakter, kousek vedle stojící hotel, jediný, který jsme našli, už docela dobře odpovídal místní realitě. Pokoje pod střechou byly rozpálené jako pec. Nepočítaje proležená lůžka, spočívalo veškeré jejich vybavení jen v několika křivých hřebech zaražených

Chátrající *Biblioteca virtual* připomínala na masisejském náměstí tak trochu cimrmanovskou Hospodu na mýtince. Nějaké knihy snad měla, čtenáři ale nechodili. Ostatně ke vchodu ani nevedl chodník.



do dřevěné stěny u dveří. Na chodbě sice bylo umyvadlo, voda ale netekla. Nu a společná toaleta zůstala ucpaná po celou dobu našeho pobytu. To vše by ještě nebylo tak zlé, kdybychom hned první noc k ránu nepoznali, že spolunájemníci našeho *hostalu* ani trochu nectí noční klid. Zadní přízemní část dřevěného domku totiž sloužila jako velký kurník. Kokrháním posedlí kohouti se probouzeli přesně ve chvíli, kdy se zdálo, že lepivé horko je spolu s bzučícími komáry už trochu na ústupu a dalo by se snad na chvíli usnout. Celkem vzato, Masisea se nějak významně nelišila od jiných podobně velkých center peruánské Amazonie a na první pohled nic nenasvědčovalo tomu, že bych tu měl budít nějakou zvláštní pozornost.

Nejdřív jsme vyhledali dona Jorge. Byl to starší, sporý až trochu obtloustlý muž, který bydlel s rodinou v malém dřevěném domku až na samém kraji městečka. Zastihli jsme ho, jak se pohupuje v drátěném křesílku na otevřené verandě svého příbytku a sleduje krvavý thriller v přenosném satelitním televizoru. Trochu nejistě se na mne podíval a příliš nadšeně z naší návštěvy nevypadal. Illich ale věděl, jak si rychle získat důvěru. Obratně připomněl všechny společné přátele, pochválil, co se dalo, a za chvíli se už rozvaloval ve vyrudlé otřepené hamace vedle televize. Já jsem zase dostal k posezu důstojný dřevěný špalek. Jorge cosi zavolal směrem do domu a zpoza plenty kryjící vchod do obývací místnosti vyšla žena v sukni s křivolakým indiánským vzorem a přinesla nám trochu vody a trs banánů.

Don Jorge vyprávěl, že okolí Masisei je už dost zničené a zachovalejší les začíná až 20 km dál od osady, právě tam, kde měla vzniknout přírodní rezervace. V těch místech prý má domek také bratr jeho ženy don Alberto, u něhož



bychom mohli bydlet. Bohužel ale Alberto teď nebude doma, protože pobývá u příbuzných na nějaké jiné lesní samotě. Za tři nebo čtyři dny prý ale určitě přijede zpět. To tedy byla nepříjemná komplikace. Čekání jsem měl na této cestě už víc než dost a čas vymezený na výzkum se mi rychle krátil. Poprosil jsem proto Illiche, ať se zeptá, zda nemůžeme na místo dojet sami a začít dřív, než se Alberto vrátí. Jorge ale odpověděl, že nám to nedoporučuje, protože v lese poblíž leží dřevorubecký tábor. Říkal, ti dřevaři sice nejsou špatní *muchachos*, ale mají zbraně, hodně pijí a takový bílý *gringo* jako já by se jim nemusel líbit. Potom ještě dodal cosi v tom smyslu, že vypadám jako *pelacara*, a významně se na Illiche zadíval. Nechápal jsem, co tím *pelacarou* myslí, ale Illich se tvářil jakoby nic a řekl, že tedy v Masisei počkáme, než bude Alberto zpátky doma.

Abychom nepříjemné zdržení nějak využili, vyzvídali jsme, zda nejsou v blízkém okolí Masisei přeci jenom nějaká pěkná místa, jež bychom mohli v noci navštívit a hledat obojživelníky a plazy alespoň tam. Jorge pokrčil rameny, máchl rukou a pravil, že žab i hadů je kolem dost a dost. Jeden *jer-*

Ten malý stánek s palmovou střechou a kanystříky pod ní, to není nic jiného než benzínová pumpa na jedné z hlavních masisejských ulic.

gón ho prý před časem kousnul na jeho vlastním poli. Ať prý ale v noci sami nikam nelezeme, že by to mohlo být nebezpečné. Když jsme mu vysvětlili, že nejvíc potřebujeme lovit právě po setmění, řekl, že v tom případě bude nejlepší, zajdeme-li za Franciscem, kterému tady všichni říkají Pancho. Bydlí prý nyní sám v chajdě poblíž řeky, má i vlastní jezero, ve kterém chová želvy, zná dobře zvířata, a když ho požádáme, bude nás snad v noci doprovázet.

Ještě jsme chvíli poseděli, don Jorge chtěl vidět ten svůj děsuplný televizní příběh až do konce. Už mnohokrát jsem si říkal, co lidi žijící na pomezí civilizace k takovým filmům asi přitahuje. Vždyť to, co v televizi vidí, sem vůbec nepatří, vždyť je to jak z nějakého úplně jiného světa. Možná je to ale jinak. Jak jsem se tak rozhlížel z verandy po okolí, zaujala mne jakási nesmyslná abstraktní omšelá skulptura stojící na malém plácku, kdysi snad parčíku, opodál. Ta sem také nikterak nezapadala a nebylo ji proto možné přehlédnout. Na můj dotaz, co tady ta věc představuje, don Jorge vysvětlil, že to je takový pomník, jež tu nechal postavit minulý starosta Pucallpy. Prý to byl jeden z největších drogových bossů v kraji, který je nyní ve vězení. Obchodování s drogami mu sice nikdo nedokázal, zavřeli ho však „alespoň“ za nájemnou vraždu novináře.

Následující den ráno mne už všechno mocně táhlo ven do tropické přírody. Přesvědčil jsem proto Illiche, že na prozkoumání okolí osady stačíme sami a hledání dona Francisca můžeme nechat až na horké odpolední hodiny. Sledovali jsme tedy postupně několik cest vedoucích z osady, ale brzy se ukázalo, že don Jorge měl pravdu. Všude kolem převažovaly pastviny, drobná políčka a dílem vypálené řídké sekundární lesy. Bažinaté oblasti u řeky zarůstalo vysoké gynerium. Jak jsme ale obcházelí osamělá stavení a míjeli skupiny lidí pracujících na polích nebo jen tak zevlujících u cesty, přišlo mi podivné, jak se někteří z místních obyvatel chovají. Děti se občas rozběhly úprkem domů a křičely: „*Pelacara, pelacara!*“ Ženy přivíraly dveře a skulinou po nás bázlivě pokukovaly. Indián, kterého jsme se na kraji oplocené pastviny ptali na cestu k lesu, vypadal vyděšeně a neměl chuť se s námi bavit. Na Illichovo naléhání, zda můžeme přes ohrazené území projít ke zbytkům vyššího lesa, řekl, že ne, že v lese jsou ukryté samostříly na pásovce, a jestli tam půjdeme, dostaneme kulku do kolena. Illich byl rozpačitý, když jsem se ale vyptával, co vlastně to volání *pelacara* znamená, mávl jen rukou a řekl, ať si toho nevšímám, že tu lidé prostě nejsou na cizince zvyklí.

Brzy ale musel Illich s pravdou ven. Sluneční úpal nás zahnal zpátky do města, a protože v našem hotelu nebylo horkem k vydržení, zašli jsme si koupit limonádu do malého krámku na náměstí. Byla to taková obyčejná *tienda*, nabízející ke koupi různé drobnosti denní potřeby. Dalo se v ní sedět u malého dřevěného stolku a pozorovat dění na rynku zpod vytažené plechové rolety. Jakmile jsme vešli dovnitř, dvě nebo tři malé děti zmizely s výkřikem *pelacara!* kdesi ve stínu za proskleným pultíkem. V rohu krámku u polic s barevnými krabicemi stála asi třicetiletá prodavačka. Měla dlouhé černé vlasy, a jak jsem si později všiml, zvláštní světle hnědé pronikavé oči. Otočila se k dětem a polohlasně s trochu posměšným podtónem řekla:



Tyto dámy se mne nebály a zůstaly stát ve dveřích svého domu. Illich na ně ale už z dálky cosi bodře volal.

„Tranquilo, solo un extraño...“ Vysvětlovala jim, že jsem jen cizinec, děti ale zůstaly zalezlé. Objednal jsem obvyklé *refresco de cola* a černovláska se svižně přehoupla přes pult a podala mi dvě lahve oblíbené inca-koly. Seděli jsme s Illichem u stolku, upijeli žlutavý nápoj a mně to nedalo, abych se znovu nezeptal, co to teda ten *pelacara* je. Illich se rozpačitě usmíval, ale *señora* za pultem jako by jen pro sebe poznamenala: „*Asesino, gringo...*“

„Tak tedy zabiják?“ obrátil jsem se překvapeně na Illiche.

„Já nevím, je to celé divné,“ ušklíbl se Illich směrem k prodavačce. Potom pokrčil rameny a pokračoval: „Jsou to jen takové povídačky. Vzpomínám si, že když jsem byl malý, tak nás strašili, že na nás přijdou *pelacaras* – odřezávači lidských tváří. Na venkově totiž lidi věřili a asi stále ještě věří, že se v řídce osídlených krajích potulují bandy obchodníků s lidskými orgány a lidským tukem. Prý unášejí a zabíjejí lidi. Orgány prodávají na transplantace a tuk kosmetickým firmám. Lidský tuk se prý dobře vstřebává.“

„No to snad ne!“ třesl jsem oči. „Proč zrovna já bych měl být *pelacara* a ke všemu tady jen kousek od Pucallpy?“

„Je to legrační, ale vypadáš přesně tak, jak ho popisují: bílý, štíhlý, vysoký a k tomu v džínách,“ vysvětloval trochu pobaveně Illich.

„Vždyť ale...“,“ chtěl jsem namítnout.

„Jasně, vypadají tak všichni cizinci, ty jsi tu teď ale jediný,“ přerušil mne Illich.

Pak se na mne zamyšleně podíval a už docela vážně dodal: „Měl jsem ti to říct už dřív. Před pár dny v televizi hlásili, že v Limě skutečně zatkli jakýsi gang obchodníků s lidským tukem. Moc jsem tomu nevěřil, tady to ale zřejmě

oživilo vžité hrůzy. Mnoho lidí tu je docela prostých, všemu snadno uvěří a někteří pak mohou v cizincích skutečně vidět zabijáky. Nebezpečné je, že kdyby ses někde potuloval sám a byl jim podezřelý, mohl by sis vysloužit i ránu z pušky. Prostě se bojí.“

„Já a odřezávač tváří?“ měl jsem pocit, že se tu asi všichni zbláznili.

Podíval jsem se zmateně na prodavačku opírající se lokty o skříňku se žvýkačkami. Její pronikavý pohled však šel skrze mne.

Illich se ale znovu usmál a v očích mu potměšile blýsklo. Pak se ke mně naklonil a zašeptal: „Ty preparační nástroje, co máš s sebou, tady radši nikomu neukazuj!“

Musel jsem se tedy smířit s tím, že jsem se stal místním strašákem. A co hůř, v hlavě mi začalo vrtat, zda je opravdu dobrý nápad prolézat tady v noci mokřady a křoviny s čelovkou na hlavě. Co když mi neuvěří, že tu chytám jen žáby a hady? Co když mne nějaký horlivý *campesino* přetáhne mačetou po hřbetě a bude cítit náležité zadostiučinění, že konečně toho zatraceného *pelacaru* dostal?

Znovu jsem si uvědomil, jak je důležité mítí Illiche. Veselý kamarád dokázal se svým vrozeným šarmem a společenskou povahou všechno vysvětlit a získat dobré pomocníky i ochránce.

Poznámka pod čarou

Po návratu domů jsem v Novinkách ČTK našel zprávu s titulkem: „Gang z Peru zabil desítky lidí, jejich tuk prodával kosmetickým firmám“. Článek vyšel 20. 11. 2009, tedy ten samý den, kdy jsme s Illichem dopluli do Masisei. Psalo se v něm, že peruánská policie zatkla čtyři osoby podezřelé z vražd desítek lidí. Vrazi prý odebírali ze svých obětí tuk a tkáně a svůj lup prodávali na černém trhu evropským kosmetickým a farmaceutickým firmám. Jeden litr lidského tuku byl za 15 000 dolarů. Policie dala gangu přezdívku *pishtacos*, protože podle prastaré peruánské legendy byli *pishtacos* zabijáci, kteří na opuštěných cestách útočili na lidi a vraždili je kvůli jejich tuku.

Jak jsem na svých dalších peruánských výpravách zjistil, zvěsti o bílých zabijácích zvaných *pishtacos* nebo *pelacaras* (první jméno se užívá v Andách, druhé v nížinné Amazonii) jsou mezi prostými venkovskými lidmi stále živé. Jejich kořeny sahají hluboko do minulosti až do období *conquisty*. Zrod těchto pověr mělo zřejmě na svědomí kruté násilí, jež bílí dobyvatelé páchali na původních obyvatelích andských států. Později k nim jistě přispěly i časté projevy nadřazenosti a arogance bohatých bílých cizinců. Slyšel jsem, že historiky o *pelacaras* se dají i v současné době dobře zneužít. Co na tom, že *pelacaras* třeba neexistují? Stejně se na ně dá leccos svést. Zvlášť tam, kde je zákon daleko. Vždyť to přeci mohou být právě oni, kdo mají na svědomí podivné zmizení člověka nebo nějaké to loupežné přepadení kdesi v divočině. Zvlášť jestliže se mrtvolý obětí nikdy nenajdou.